

MODERN SOCIAL PROBLEMS OF THE POPULATION - RESIDENTS OF POLLUTED TERRITORIES

Tverezovskaia N.T. Bezshanko T.V.

Abstract. The article identifies the types of pollution (physical, biological, chemical) with their brief characteristics; Particular attention is paid to the socio-economic problems of the population according to the results of the survey (Zhytomyr region, Narodnitsky district). Analysis of social problems allowed to formulate recommendations for their elimination.

Key words: social problems, contaminated areas, accident, Chernobyl, categories of people, residents, causes, questioning, result.

УДК 378.4

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ КРИТИЧНОСТІ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

В.М. ТЕСЛЮК, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: tesliuk46@gmail.com

С.С. ЛИТВИНЕНКО, магістрант
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. У статті досліджується рівень критичного мислення студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України. У результаті експериментальної роботи визначено рівень критичності мислення вибірки студентів II курсу Національного університету біоресурсів і природокористування України. Висвітлено проблеми педагогічного пошуку методичних підходів для формування критичного мислення у студентів. Визначено наскільки важливо для майбутніх фахівців вміти мислити критично та обумовлено стратегію розвитку критичного мислення, опираючись на методичну підоснову.

Ключові слова: мислення, критичне мислення, коефіцієнт критичності, реактивність, проактивність.

Актуальність (Introduction). Сучасна освіта висуває нові вимоги, відповідно до яких центральною фігурою в освітній установі, її ядром повинен стати учень, студент, слухач, причому який розуміється не абстрактно, не як клас, група або весь навчальний заклад, а розглянутий на рівні окремої людини у всьому її багатстві й різноманітті особистісних інтересів, потреб і устремлінь. Звідси основним завданням системи освіти стає створення сприятливих умов для їхнього прояву й задоволення.

Однак дотепер багато викладачів продовжують спиратися на репродуктивні (позбавлені творчого, критичного підходу) методи навчання, серйозно відстаючи від своїх студентів технологічно.

Сьогодні залишається актуальним твердження видатного американського мислителя минулого століття Джона Дьюї, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації учням, а у тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення, навички мислення, котрі дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які у них криються [4].

Питання розвитку критичного мислення студентів в нашій країні набувають значної ваги. Причинами є: інформаційний тиск і численні спроби інформаційного маніпулювання свідомістю громадян. Відсутність системної роботи з медіаграмотністю, нездатність більшості дорослих відрізнити факти від думки, виявити недостовірну інформацію, так само як і нездатність знайти потрібну інформацію, проаналізувати та систематизувати її і представити в усній чи письмовій формі – є наслідком недостатньої уваги до цих питань в середній та вищій школах [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Дослідженню феномена критичного мислення присвячено праці багатьох науковців. Принципи та закономірності функціонування критичного мислення в контексті загальних розумових здібностей розглядали М. Ліпман, М. Вертгеймер, Д. Халперн, Дж. Гілфорд, І. Ільясов, З. Калмикова, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов, С. Рубінштейн, О. Тихомиров та ін. Значення критичності у структурі особистості висвітлювали Т. Бізенков, П. Блонський, Б. Теплов та ін. У зарубіжній і вітчизняній психолого-педагогічній думці цю категорію у своїх наукових працях досліджували Дж. Брунер, Л. Виготський, Д. Дьюї, Д. Клустер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макінстер, С. Метьюз, Р. Пауль, Ж. Піаже, В. Саул, Д. Халперн та інші вчені. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що критичне мислення було і є предметом досліджень багатьох учених-психологів. Актуальною проблемою залишається те, що практично не розроблені питання формування критичного мислення у студентів закладів вищої освіти.

Мета (Purpose) статті – здійснення наукового аналізу сутності критичного мислення в психолого-педагогічному аспекті та обґрунтування способів його формування у студентів НУБіП України.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, узагальнення, анкетування.

Результати (Results). На думку Девіда Клустера, поняття "критичне мислення" є похідним від загального поняття "мислення".

З погляду сучасної науки, мислення – це пізнавальний психічний процес узагальненого й опосередкованого віддзеркалення зв'язків і відношень між предметами об'єктивної дійсності. Мислення – процес, пов'язаний з обробленням інформації, отриманої через відчуття чи збереженої в пам'яті в результаті особистого досвіду, для реагування в новій ситуації.

Виходячи з названих положень, констатуємо, що критичне мислення має ті самі ознаки, що й інші види мислення (творче, логічне, дивергентне тощо). Його можна схарактеризувати як практичне та понятійно-абстрактне, спрямоване на виконання специфічних завдань. Йому, як і іншим типам мислення, властиві такі форми, як поняття, судження й висновки (умовиводи).

Такі припущення передбачають існування певної відмінності між критичним та іншими типами мислення. Справді, професор Д. Клустер, аналізуючи такі види розумової діяльності, як запам'ятовування й розуміння, відзначає, що їх неможливо ототожнювати з критичним мисленням. На його думку, також є різниця між творчим (або інтуїтивним) і критичним мисленням [2].

З метою перевірки рівня сформованого критичного мислення студентів було вирішено провести експеримент Національного університету біоресурсів і природокористування України, навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства.

Дослідження проводились методом опитування вибірки. Експериментальна група складалась з 14 студентів II курсу. Перевірка проводилась після вивчення дисципліни природничого спрямування.

Для діагностування рівня сформованості критичності мислення студентів навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства нами була складена анкета, в основі якої лежать основні положення анкети, розробленої Ізотовою Н.В. [1].

В анкеті студентам потрібно було оцінити властивості власної поведінки чи характеру за такими пунктами:

1. Я аналізую виконану роботу відповідно до власних критеріїв.
2. Я аналізую всі можливі варіанти розвитку подій, перш ніж прийняти рішення.
3. Я приймаю істину, не залежно від того, наскільки вона співпадає або не співпадає з думкою більшості.
4. Я намагаюся самостійно переконатися в істинності одержуваних знань.
5. Я беру під сумнів деякі спірні, на мій погляд, твердження викладача.
6. Я можу об'єктивно і аргументовано оцінити будь-яку власну дію або вчинок.
7. Приймаючи рішення, я зважую всі за і проти.
8. Моя думка про власні здібності, а також дії і вчинки збігається з думками про них

оточуючих мене людей.

9. Я завжди виділяю у своїй діяльності головне і другорядне.

10. Оцінки, отримані на заняттях, збігаються з моїми власними оцінками.

Оцінка рівня критичності визначалася за 4-бальною шкалою:

- «у вкрай рідких випадках» - 0 балів;
- «досить рідко» - 1 бал;
- «досить часто» - 2 бали;
- «практично завжди» - 3 бали.

Максимальна сумарна кількість балів у запропонованій анкеті складала 30 балів. Для визначення коефіцієнта критичності мислення була застосована формула:

$$K_{\text{крит}} = \frac{N}{30}$$

де $K_{\text{крит}}$ – коефіцієнт критичності мислення;

N – загальна сума набраних балів.

Відповідно до отриманих значень коефіцієнта, студенти розподілялися за трьома рівнями сформованості критичності:

- низький рівень ($K_{\text{орг}} < 0,65$) – характеризується досить рідкими проявами саморефлексії, неадекватною самооцінкою, рідкими проявами прагнення до пошуку істини, відсутністю чітких критеріїв для оцінювання подій, явищ і інших людей;
- середній рівень ($0,65 \leq K_{\text{орг}} < 0,8$) – прояви саморефлексії і самоаналізу досить часті, наявність критеріїв оцінювання людей і явищ, адекватна самооцінка, стійке прагнення до пошуку істини, аналіз подій і явищ;
- високий рівень ($K_{\text{орг}} \geq 0,8$) – характерне стійке прагнення систематично суворо оцінювати власну діяльність і діяльність інших людей, піддавати всебічній перевірці висунуті припущення, уміння дивитися на свої припущення як на гіпотези, що потребують перевірки, і відмовлятися від тих, котрі її не витримали, адекватна самооцінка [1, с.136].

Графічно розподіл студентів за рівнями сформованості критичного мислення в експериментальній групі наприкінці експерименту представлено на рис. 1.

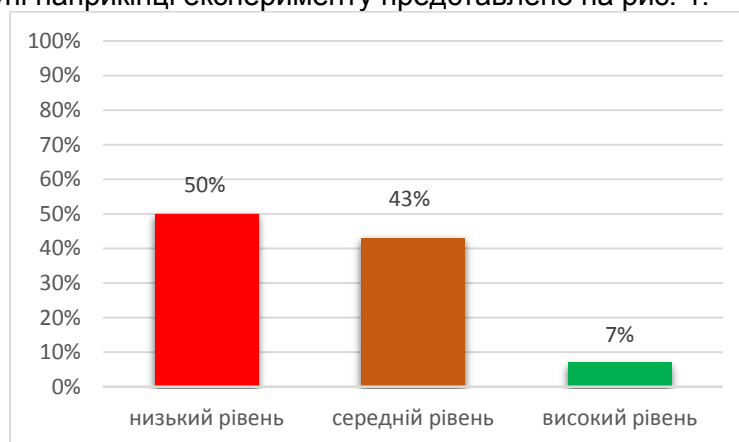

Рис. 1 Сформованість критичності мислення студентів

З гістограми видно, що в експериментальній групі лише в одного студента виявлено високий рівень критичності, що відповідає 7% від загальної кількості респондентів. Середній рівень сформованості критичності виявлено у 6 студентів, що відповідає 43% від загальної кількості, 7 студентів (50% від загальної кількості) мають низький рівень сформованості критичності.

Слід зазначити, що 57% студентів практично завжди виділяють у своїй діяльності головне і другорядне, що вказує на вміння впорядковувати емоційні, трудові та часові ресурси. Практично завжди, приймаючи рішення, зважують всі за і проти 50% респондентів, що свідчить про одну з рис сформованої особистості. Щодо негативних тенденцій, то 29% респондентів досить рідко намагаються самостійно переконатися в істинності одержуваних знань.

Причиною низьких показників критичності серед студентів вибірки є перш за все

реактивність особистості викладача (під реактивністю розуміють незрілість особистості, протилежне значення реактивності називають проактивністю (за С.Кові), використання застарілих методів, які передбачають в основному просте відтворювання навчального матеріалу, недовіра до медійних джерел інформації. Для активізації освітнього процесу, спрямованого на розвиток критичного мислення у студентів доцільно використовувати такі методи навчання: наочні методи і прийоми, навчальна дискусія, метод проблемної лекції, методи рефлексії. Окрему увагу слід звернути на інтерактивні методи навчання, за допомогою яких можна проводити круглі столи, діалоги, дискусії, організувати роботу в групах. Різноманітність методів інтерактивного навчання дозволяє викладачу, в результаті педагогічного пошуку, підібрати найбільш доречний варіант для висвітлення кожної окремої теми. Серед ефективних наочних методів можна виділити «Асоціативний куш» - використовується для організації ідей, думок, що стосуються поданого матеріалу; «Діаграма Венна» - графічний організатор для вироблення навичок співставлення, порівняння. Під час проблемної лекції викладач піддає сумніву вже вкорінені істини, явища, співставлення явищ і змушує студентів вдатися до самостійного аналізу ситуації. Створення проблемних ситуацій дає можливість активізувати навчальний процес під час залучення студентів до творчої дослідницької діяльності.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, розвиток критичного мислення студентів є важливим для становлення їх як майбутніх фахівців і формування їх професійної компетентності. В результаті дослідження вибірки студентів встановлено, що рівень сформованості критичного мислення у студентів II курсу навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства є низьким: лише 7%(високий рівень критичності) - 1 студент із 14 опитуваних. Можна припустити, що при умові систематичного застосування методів, що сприяють розвитку критичного мислення у викладанні профільюючих дисциплін, розвитку проактивності особистості викладача, рівень критичності даної вибірки збільшиться в середньому на 14-30% і становитиме від 21-37% відсотків за навчальний рік.

Список використаних джерел

1. Изотова Н.В. Корректирующий контроль как фактор повышения качества обучения в вузе: Дисертация канд.пед.наук: 13.00.08. Брянск, 2004. 217 с.
2. Клустер Д. Що таке критичне мислення? : Перемена. 2001. № 4. С. 5-13.
3. Пометун О.І., Сущенко І.М. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів. Д.:ЛІРА, 2016. 144 с.
4. Тягло О. Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна: Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 27. С. 26-27.

References

1. Izotova, N. V. (2004). Korrektiruushii control kak factor povisheniya kachestva obucheniya v vyze: Disertaciya kand. ped. nauk: 13 00 08 [Corrective control as a factor in improving the quality of education in a university: Dermatology. Cand. Of Sciences: 13.00.08.]. Bryansk, 217.
2. Klooster, D. (2001). Sho take kritichne mislennya? [What is critical thinking?]. Peremena. № 4, 5-13.
3. Pometoan, O. I., Sooshenko, I.M.(2016). Navchaemo misliti kritichno: posibnik dlya vchiteliv [Teach us to think critically: a manual for teachers]. D.:LIRA, 144.
4. Tyaglo, O. (2006). Pislyamova do statei Mathew Lipman i Mark Weinstein: Visnik program shkilnih obminiv [Matthew Lipman's and Mark Weinstein Articles: a Newsletter for School Exchange Programs]. №27, 26-27.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ КРИТИЧНОСТИ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Теслюк В.М., Литвиненко С.С.

Аннотация. В статье исследуется уровень критического мышления студентов Национального университета биоресурсов и природопользования Украины. В результате экспериментальной работы определен уровень критичности мышления выборки

студентов II курса Национального университета биоресурсов и природопользования Украины. Освещены проблемы педагогического поиска методических подходов для формирования критического мышления у студентов. Определено насколько важно для будущих специалистов уметь мыслить критически и обусловлено стратегии развития критического мышления, опираясь на методическую поддержку.

Ключевые слова: мышление, критическое мышление, коэффициент критичности, реактивность, проактивность.

EXPERIMENTAL STUDY CRITICAL LEVEL OF STUDENTS

Teslyuk V., Lytvynenko S.

Annotation. The article examines the level of critical thinking of students of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. In the results of experimental work the level of critical thinking of the second-year students of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine is determined. The problems of pedagogical search of methodical approaches for the formation of critical thinking in students are highlighted. Determined how important it is for future specialists to be able to think critically and due to the strategy of developing critical thinking, based on a methodological basis.

Keywords: thinking, critical thinking, coefficient of criticality, reactivity, proactivity.

УДК: 378.046.4

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

О. Ш. ТОННЕ, методист комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя

E-mail: dream1319k@gmail.com

Анотація. Показано актуальність розроблення методики оцінювання якості самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації. Представлено наступні критерії організованості самостійної пізнавальної діяльності: процесуальний, що дає змогу оцінити інформаційну компетентність вчителя; освітній, спрямований на оцінювання інтенсивності самоосвітньої діяльності вчителя в міжатакційний період; результативний, що дає змогу оцінити результати методичної і дослідницької діяльності. Розроблена методика оцінювання якості самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації інтегрує тест-опитувальник для встановлення рівню інформаційної компетентності вчителя, карту самооцінювання якості самостійної пізнавальної діяльності, а також інструмент обчислення індексу організованості цієї діяльності. Методика передбачає, що якість цієї діяльності оцінюється за чотирма рівнями. Надано якісну характеристику відмінностей між вчителями, які відносяться до типологічних груп, що відповідають вищезазначеним рівням. Для пошуку меж означених рівнів проведено пілотне дослідження на вибірці вчителів, що проходили атестацію в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти у 2012 році (n=62). Перспективними напрямками дослідження вважаємо наукове обґрунтування доцільності організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів на основі індивідуальних цифрових пристроїв.

Ключові слова: методика, самостійна пізнавальна діяльність, вчителі, підвищення кваліфікації, оцінювання.

Актуальність (Introduction). У сучасних умовах серед вимог до вчителя загальноосвітнього навчального закладу на чільне місце виходить його здатність до самостійного пізнання. Ця діяльність має носити упорядкований характер і бути